

PAPER DETAILS

TITLE: ARCHITECTURAL DEVELOPMENT OF PERA REGION IN THE 19TH CENTURY AND
THE GERMAN PALACE

AUTHORS: Salih SALBACAK

PAGES: 111-120

ORIGINAL PDF URL: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/370165>

19. YÜZYILDA PERA BÖLGESİNİN MİMARİ GELİŞİMİ VE ALMAN SARAYI

Salih SALBACAK¹

ÖZET

Kültür ve medeniyetiyle, çok kültürlü yapısı ile üç kıtaya yayılan Osmanlı İmparatorluğu, 17 yydan itibaren yükselme dönemini geride bırakarak gerileme dönemine girmektedir. Aynı dönemde Avrupa da gelişen fikir akımları ve sonrasında gelişen ekonomik arayışlar siyasi anlamda etkilerini göstermeye başlamakta. Osmanlıda gerilemenin Avrupa'yı takip ederek durdurulabileceğini düşüncesi kabul görmekte ve bu sebeple de ıslahat hareketlerine girişilmektedir. Batılılaşma olgusu adı altında her alanda yenilikler yapılmak istenmekte mimaride bu olgudan etkilenmektedir. Avrupa mimarlığını yakından takip edilmekte, yapım sistemleri yabancı mimarlar vasıtasıyla Osmanlı coğrafyasında özellikle başkent İstanbul'da etkisini göstermektedir. Çalışmada dönemin genel yapısı ve mimarlık ortamı, batılılaşmanın ve dönüşümün en hızlı yaşandığı İstanbul'un Pera bölgesinin çok kültürlü yapısı, mimari gelişimi incelenmektedir. Yakınlaşan ve daha sonra ittifaka dönüşecek Türk Alman ilişkileri çerçevesinde dönemin önemli bir yapısı olan Alman elçilik binasını inşa edilme süreci ve sarayının mimari, iç mimari özellikleri irdelenmektedir.

Anahtar kelimeler: Osmanlıda Batılılaşma, Mimari, Pera, İç mimari, Alman Sarayı

ARCHITECTURAL DEVELOPMENT OF PERA REGION IN THE 19TH CENTURY AND THE GERMAN PALACE

ABSTRACT

With its culture and civilization, the Ottoman Empire, which spread across three continents with its multicultural structure, entered a period of decline from the 17th century, leaving behind a period of ascension. In the same period, the growing movement of ideas in Europe and the subsequent economic exploits began to show political effects. The thought that the regression in the Ottoman Empire could be stopped by following Europe was accepted, and for this reason reform movements were attempted and under the name of westernization, innovations in every field were desired to be carried out, with architecture affected by this event. European architecture was closely followed and its construction systems took effect in the Ottoman empire and in the capital city of Istanbul in particular, through means of foreign

¹ Yrd. Doç. Dr., Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi Mimarlık ve Tasarım Fakültesi,
ssalbacak@fsm.edu.tr

architects. The general structure and architectural environment of the era, the multicultural structure and the architectural development of the Pera region of Istanbul where westernization and transformation were experienced the fastest are examined in the study. The process of building the German embassy building, which is an important structure of the era within the scope of the Turkish-German relations that draw closer and will later be transformed into an alliance, and the architectural and interior architectural characteristics of the palace are examined.

Keywords: Westernization in the Ottoman Empire, Architectural, Pera, Interior Architecture, German Palace

GİRİŞ

Avrupa 15. yüzyıla Rönesans hareketleri ile girmişti. Yeniden doğuş anlamına gelen Rönesans ile bilim, sanat ve felsefedeki ilerleme, reform hareketlerinin temellerini atmış, reform hareketleri sonucunda dinin toplumsal yaşam üzerindeki etkisini azaltılarak akılcı ve özgür düşünce ortamı oluşmaya başlamış, coğrafi keşifler ile de ekonomik anlamda zenginleşmeye başlayan Avrupa da aydınlanma devri yaşanmaktaydı. Bütün bu gelişmelerin etkisiyle teknoloji gelişmekte, buhar gücüyle çalışan makinelerin üretimde kullanılmasıyla da endüstri devrimi doğmaya başlamaktaydı. Osmanlı imparatorluğu 16. yüzyılın başında uzun süren savaşlar ve iç ayaklanmalarla uğraşmakta ve ekonomik anlamda da zayıflamakta, 1699 tarihinde imzalanan ve batıda büyük çapta toprak kaybedilen Karlofça Antlaşması ile de gerileme sürecine girmektedir.

Osmanlı tarihinde: Lale Devri olarak adlandırılan süreç Batılılaşma döneminin ilk evresidir. 1718 yılında imzalanan Pasarofça antlaşmasının ardından Sultan III. Ahmet ve Nevşehirli İbrahim Paşa'nın önderliğinde başlatılan ıslahat hareketlerinin bir parçası olarak 1720-21 yılında ilk olarak Paris'e, ardından Viyana'ya, Petersburg'a, Berlin'e elçiler gönderildi. Bu elçiler gözlemledikleri Avrupa yaşam tarzını, kentleri, tiyatro ve opera binalarını, konutları, sarayları ve bahçeleri anlatan sefaretnameler yaptılar. (Özaslan,1995)

1. 19. YÜZYIL'DA OSMANLIDA BATILILAŞMA HAREKETLERİ

Osmanlı devletinin idari ve içtimai yapısındaki en önemli değişim, hiç şüphesiz 1839'da yayımlanan Gülhane Hatt-ı Hümayunu veya daha genel adıyla Tanzimat Fermanı'nın yayımlanmasından itibaren yaşanmıştır. Tanzimat fermanı ve sonrasındaki reformlar, devletin gelişmesi için kaçınılmaz olarak değerlendirilmiş ve zorunlu görülen ihtiyaçlar doğrultusunda yapılmıştır. Özellikle de o dönemde Avrupa'yı yakından görme ve izleme fırsatını bulan üst

düzyer bürokratlar, Batı tarzında bir yapılanmaya geçmek için gerekli reformlar yapılmadan Türkiye'nin ilerlemesinin söz konusu olamayacağı kanaatine sahip olmuşlar. (Noviçev, 2006.259) Batılılaşmaya; Osmanlı Devleti'nin tarihi özelliği ve coğrafi konumu dikkate alınarak birçok isim verilmiştir. XVIII. yüzyılın başlarında teceddüt veya ıslahat. Daha sonra Tanzimat olarak adlandırılan hareketler, İstanbul'un çeşitli kesimlerindeki farklı yaşayış biçimlerini de ifade etmek üzere asrilik, asrileşme gibi benzer kavramlarla da anlatılmaya çalışılmıştır. Osmanlıların son yılları ve Cumhuriyet'in başlarında gözlenen gelişmeler Batılılaşma hareketini ifade edecek bir tarzda muasırlaşma, muasır medeniyet seviyesine ulaşma gibi tabirlerle de anlatılmış, dildeki sadeleştirme gayretiyle zamanla bunun yerine çağdaşlaşma deyiimi benimsenmiştir. (İA,1992. 148)

2. 19. YÜZYIL'DA OSMANLI MİMARLIĞI

Osmanlı imparatorluğunda batılılaşma çabaları 18 yy da başlasa da hemen her alanda esas etkisini 19. yüzyılda ilan edilen Tanzimat ve Islahat Fermanları ile göstermekteydi. Batılılaşma; askeri, yönetim, eğitim gibi alanlarda olduğu gibi mimaride de etkisini göstermekte dönemin ihtiyaçlarına cevap verebilecek nitelikte; okul, postane, hastane, istasyon, kışla ve apartman gibi yapı türleri toplumsal hayata girerek şehirlerin siluetlerinde yer almaktaydı.

Osmanlı Devleti'nde Saray'dan başlayarak imparatorluk dâhilinde her türlü inşaat ve tamirat işlerini yürüten birim Hassa Mimarlar Ocağı'dır. Hassa Mimarlar Ocağı'nın ne zaman kurulduğu kesin olarak bilinmemektedir. (Sönmez, 1999.184) "Devletin resmi mimarlık kurumu olan Hassa Mimarlar Ocağı, Saray'ın dış hizmetlerine ait Birun kısmından sayılmakta olup Saray'ın dört eminliğinden biri olan Şehreminliği'ne bağlı olarak çalışmaktaydı. Bugün bildiğimiz anlamdaki belediye hizmetlerinden farklı bir kurum olan Şehreminliği, malzemenin temini, harcamalar, ücretlerin ödenmesi, muhasebe gibi hizmetleri yürüten bir üst birim olarak çalışmaktaydı. (Uzunçarşılı,1988.375)

Şekil 1. III. Selim tarafından 1794-1795 yıllarında yaptırılan Humbaracı Kışlası.

Mimar Sinan'ın ölümünden sonra, Hassa Mimarlar Ocağı'nda, Mimarbaşı Sinan'ın yanında yetişen mimarların 16. Yüzyıl boyunca yapılan eserlerde hem klasik dönem özelliklerini sürdürdüklerini hem de kendi yorumlarını kattıklarını görmekteyiz. (Kuban, 2007)

II. Mahmut 1831 yılında Hassa Mimarlar Ocağı'nı kaldırılmasıyla Avrupa'da yetişmiş yabancı mimarların uygulamaları görülmeye başlamaktadır.

Londra'da elçi olarak bulunan Mustafa Reşit Paşa'nın 1836'da II. Mahmut'a gönderdiği mektupta, Avrupa gazetelerinde sık sık, ahşap ağırlıklı malzeme ile yapılan ve büyük yangınlara neden olan Türk inşaat sisteminin eleştirildiği belirtilmektedir. Bu nedenle de Reşit Paşa yeni planlanacak kentlerde ve mahallelerde, kent planlama geometrisine uygun, ahşap yerine kargir yapıların yapılmasını önermektedir. Yeni inşaat malzemeleri ile yapılacak binaların tasarımında ve uygulamasında karşılaşılabilecek sorunların ise Avrupa'dan getirilecek mimar ve diğer meslek adamları ile çözümlenebileceği ifade edilmektedir. (Akpolat, 2014.404)

XIX. yüzyıl Osmanlı mimarisine büyük ölçüde etki etmiş bir grup olan Balyan ailesi, Osmanlı mimari hareketleri içinde bulunmuşlar ve batılı canlandırma hareketlerini geleneksel Osmanlı mimarisi ile bağdaştırarak, yabancı mimarlardan farklı bir tutum sergilemişlerdir. (Ozer,1964.32) Kırkor Balyan'ın oğlu Garabet Balyan (1800-1866) Abdülmecid ve Abdülaziz dönemlerindeki mimari faaliyetleriyle öne çıkan bir isimdir. Garabet Balyan'ın en önemli eseri, oğlu Nikoğos Balyan'ın da katkıda bulunduğu, 1856'da tamamlanan Dolmabahçe Sarayı'dır. Birçok yerli usta ve yabancı sanatçının çalıştığı saray, yüzyılın en pahalıya malolan eseri olarak nitelendirilmektedir. (Cezar, 2002.563)

Avrupa saraylarının anıtsal boyutlarına özenilerek yapılan Dolmabahçe Sarayı, kendine has, belirli ekollere giren bir mimari biçemi olmamasına karşın Fransız Baroku, Alman Rokokosu, İngiliz Neo Klasizmi, İtalyan Rönesansı karışık bir şekilde uygulanmıştır. Saray, batı anlayışıyla çağdaşlaşma çabaları içinde bulunan toplumun sanatta da batının etkisi altında kalarak, Osmanlı saray gereksinimlerini de dikkate alıp, o asır bünyesinin sanat atmosferi içinde yapılmış bir eserdir. (Gülersoy, 1990.157) 1864'de yapılan Beylerbeyi Sarayı, 1871 tarihinde yapılan Çırağan Sarayı ve Yıldız Sarayı içinde yapılan Mabeyn Köşkü, Paris'te mimarlık eğitimi görmüş ve II. Abdülhamid döneminde mimarbaşı olarak görev yapmış olan Sarkis Balyan tarafından yapılmış sivil mimari örneklerdir. (Tuğlacı,1993.676)

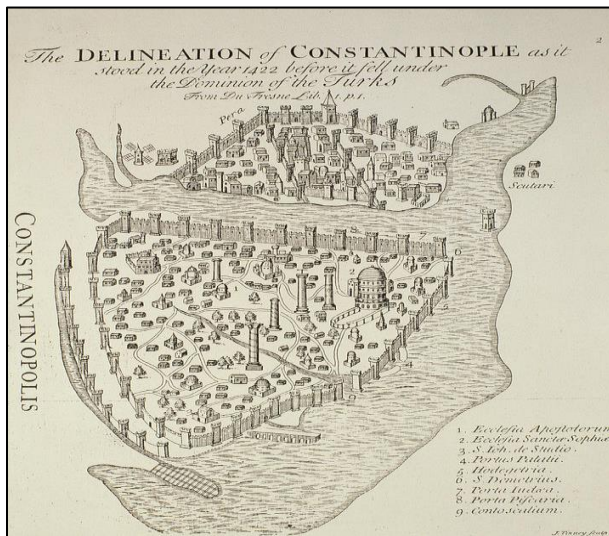

Şekil 2. Dolmabahçe Sarayı.

3. PERA BÖLGESİNİN TARİHSEL GELİŞİMİ

İstanbul yakasında oturan Bizanslılar, Beyoğlu'na "karşı yaka" anlamına gelen Pera adını vermişlerdir. Bir rivayete göre, son Trabzon imparatoru Davîd Comnenus, Fatih tarafından İstanbul'a getirilmiş ve Tünel'de, sol tarafta, eski Rus Konsolosluğu'nun bulunduğu yerde bir köşke yerleştirilmişti ve bu nedenle bu semte Osmanlılar tarafından Beyoğlu ismi verilmiştir. (Dökmeci, Çıracı,1987.42)

Başlangıçta Beyoğlu, Galata'daki nüfusun surlar dışına taşmasıyla ortaya çıkmış bir yerleşmedir. Bilhassa, İspanya'dan kaçan Arapların Galata'ya yerleştirilmesiyle Galata nüfusunun yoğunluğunun tahammül edilmez bir boyuta erişmesi ve güçlü Türk ordusunun verdiği güvence ile surların anlamını yitirmesiyle, ilk önce elçilikler sur dışına taşınmaya başlamışlardır. Buna bağlı olarak, elçilik görevlilerinin ve elçiliklerce korunan Avrupalı tüccarların, aracılardan ve onların ardından zengin yerli halkın Galata'yı terk ederek surlar dışındaki tepelere taşınmaları, orada kendine özgü, Avrupalı bir yerleşmenin gelişmesine neden olmuştur. (Dökmeci, Çıracı,1987.42)

Şekil 3. İstanbul'un fethi döneminde Pera'nın durumu. (İstanbul'daki Yabancı Saraylar, 2007)

Avrupa'dan gelen elçiler ilk olarak Eminönü semtindeki eski Yahudi Mahallesin de kiraladıkları binalarda kalırken ilk defa 1535 yılında Fransa hükümeti, elde ettiği bir ayrıcalıkla günümüzdeki Fransız Konsoloslğunun bulunduğu noktaya ilk elçilik binasını yaptırmıştır. Arkasından yıllar içinde diğer elçilikler bölgeye yerleşmişlerdir. (Sakaoğlu,1994) XIX. yüzyıl başında Beyoğlu'nda Fransız, Venedik, İngiltere, Hollanda, Polonya, İsveç, Danimarka ve 1808'de ortadan kalkıncaya kadar Raguza Cumhuriyeti elçilikleri bulunmaktadır. Elçilik sayısının artması ile birlikte gerek ülke dışından gelerek şehre yerleşenlerin gerekse Rum ve Ermeni nüfusun bölgeye yerleşme hızı artmaktadır. Kısa bir süre içinde İspanya, Rusya ve Almanya da bölgede elçilik açacaktır. XIX. yüzyılda teşekkül eden devletlerin elçilikleri ise yoğun yerleşme nedeni ile ancak Galatasaray'dan öteye Taksim'e doğru kendilerine yer bulabileceklerdir. (Genim, 2004.15)

19. yüzyılda İstanbul ve büyük liman şehirlerinde yeni bir hayat başladı. Bu yeni hayat tarzı, sadece kâgir konaklar, Avrupa mobilyası ve alafranga sofrada adabı olarak özetlenemez. Kadınlar eğitim görüyordu. Gazete ve dergi okunuyordu, asıl önemlisi roman okunuyordu. Kaç-göç büyük ölçüde devam etmekle beraber, yüksek sınıfin kadını toplum hayatına giriyordu, gezinti yerlerinde kadın-erkek flörtü başlamıştı. (Ortaylı, 2007)

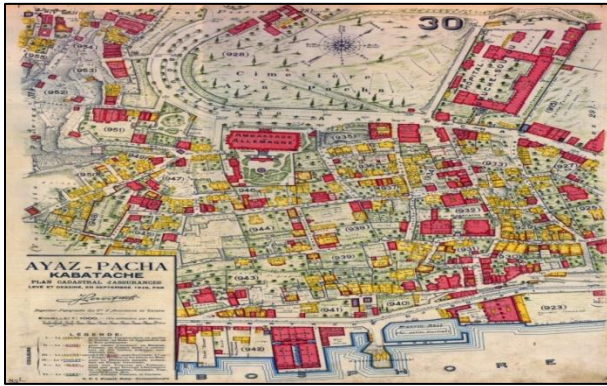
Şekil 4. 19 yy da Pera. (<https://tr.pinterest.com>)

Toplumdaki modernleşme eğilimini temsil eden kesimler orta sınıf ve üstü ile bürokrat yönetici sınıfı yeni konut ve yerleşme biçimleri bu kesimlerin talep ettiği kentsoylu yaşama tarzına yanıt vermek amacıyla ortaya çıkıyordu. Böylece benzerlerine Avrupa kentlerinde de rastlanabilecek bitişik apartmanlar, sıra evler ve bahçe içinde banliyö evleri gibi yeni konut tipleri yapılmaya başlandı. Bu yeni konutlar yalnız oturmak için kullanılıyor; yatma, yaşama, misafir ağırlama, pişirme ve temizlenme gibi farklı işlevlere yönelik mekânlara bölünüyordu, depo ve atölye gibi barınma dışında kalan mekânlar konuttan artık tamamen ayrılmıştı. (Soysal,1996)

4. ALMAN SARAYI

Gelişen Türk Alman ilişkileri çerçevesinde 1874-1877 tarihleri aralığında inşa edilen Alman Büyükelçilik Sarayı Taksim Gümüşsuyu'nda İnönü Caddesi üzerinde, İstanbul boğazına hâkim bir tepe üzerindedir.

Almanya'nın birliğinin 1871 yılında sağlanmasının ardından, dünyada yapılan ilk Alman elçilik binasıdır. 95.000 altın marka satın alınan araziye, Mimar Goebbels'in tasarımını ölümünün ardından Mimar Kortum uygulamıştır. Arazinin satışı, halen Başkonsolosluk bahçesindeki Silahtar Ali Ağa'nın mezarının bakımının yapılması şartı ile gerçekleştirilmiştir. Yapımına 1874 yılında başlanan bina, 1 Aralık 1877 tarihinde tamamlanmıştır. Pencere silme taşları Arles'den, tuğlanın bir kısmı Livorno'dan getirilmiştir. Çatı köşelerindeki kartallar nedeni ile halk arasında 'Kuşlu Saray' olarak tanınmıştır. 1924 yılındaki onarımda bilinmeyen nedenle kartallar kaldırılmışlardır. (<http://www.tas-istanbul.com>)

Şekil 5. Pervititch haritasında Alman Sarayı. (<http://www.istanbulium.net>)

Alman Sarayı'nın kendisinin Prusya sertliği ve katılığı, İstanbul'un ince şeffaf mimarisine zıt olduğu için yapıldığı dönemde eleştirilmiştir. 02.02.1878 tarihli Alman inşaat gazetesinde (Dic Deutsche Bauzeitung) belirtildiği gibi ön cephenin formları ve ölçüleri, ki bu Berlin mimari okulunun izlerini taşımaktadır, asil, güzel ve göze hoş gelen şekildedir. (İstanbul'daki Yabancı Saraylar, 2007)

Şekil 6. Alman Sarayı. (a.g.e) Şekil 7. Alman Sarayının günümüzdeki görünümü.(a.g.e)

Binanın iç alanı 506.436 m2, bütün arazi ise inşaat zamanında toplam 8.234.25 metrekare idi. Yer tanzimi ise şu şekilde planlanmıştı: Zemin katta, büyükelçilik çalışma odaları, kapıcının odası, kavasların odaları ve bunun yanında bekar ataşelerin ve ikinci ve üçüncü dragomanların (sefaret tercümanları) yatacak yeri düşünülmüştü. Birinci katta ve ara katta ise büyükelçinin çalışma odası, ikametgahı ve kabul salonları bulunmaktadır. (a.g.e) Sarayın giriş holünden, gösterişli bir merdiven ile önce Kayzer'in kabul salonu ve diğer kabul salonlarının bulunduğu kata ve oradan büyükelçinin evine ve yardımcısı ile birinci dragomanın evlerine ulaşılmaktadır. Yatak ve oturma odalarında, o dönem Almanya'da adet olduğu gibi, çini sobalar yerleştirilmişti. Bunlar daha sonra yerlerini 1905-1907 yıllarında Hanover'deki Kosting firmasının santral buhar kazanlarına bıraktılar. Yalnızca, iki adet zarif çini soba, zemin kattaki 'Berlin Odası' diye adlandırılan konferans salonunda bugüne kadar kalmıştır. (a.g.e)

Şekil 8. Alman Sarayının kabul salonu. (a.g.e)

Şekil 9. Alman Sarayının merdiven. (a.g.e)

Şekil 10. Alman Sarayı iç mekan. (a.g.e)

Binanın temeli, taş ocaktan çıkma adi taşlar ile örülmüştür. Deniz ikliminin rutubetinden kolay etkilenmemesi göz önüne alınarak, (ana saçakları ve pencerelerin pervazları) fabrikada kesme taştan yapılmıştır. Birinci ve ikinci katın duvarları ve köşeleri fırınlanmış tuğla ile örülüdür. (<http://www.tas-istanbul.com>)

SONUÇ

Osmanlıda batılılaşma 18. Yüzyılın ilk yarısında tarihe Lale Devri olarak geçen dönemde başlamaktaydı. Avrupa başkentlerine gönderilen elçiler vasıtasıyla Avrupa'daki teknik, teknolojik gelişmeler ile yaşam kültürü ve mimari hakkında bilgi sahibi olunmaya başlanmıştı, 1727 yılında İbrahim Müteferrika tarafından ilk matbaanın kurulması da gelişmelere ivme kazandırmıştı. Patrona Halil isyanıyla son bulan Lale devri sonrasında İlerleyen dönemlerde yenileşme hareketleri askeri alanda başlayıp diğer bütün kurumlara yansımış, Tanzimat Fermanında ilanı ile de siyasi ve sosyal alanda modernleşme süreci başlamakta başta İstanbul olmak üzere diğer Osmanlı şehirlerinde etkisini göstermekteydi. Batılılaşma her alanda olduğu gibi mimaride de etkiliydi yeni arayışlar içerisine giren Osmanlı mimarisinde artık yabancı mimarlar ve batı etkisinde gelişen mimari uygulamalar görülmekteydi. Devletin yönetim merkezi Topkapı Sarayından 1842-1856 yıllarında Garabet Balyan'ın yaptığı Dolmabahçe sarayına taşınmıştı. Dolmabahçe Sarayı eklektik üsluptaki mimarisi, iç mimarideki donanımı, mobilyaları, aydınlatma elemanları ve bahçelerindeki peyzaj uygulamalarıyla devletin 19. Yüzyıl batılılaşma hareketlerine bakış açısını göstermekteydi.

Batılılaşma Osmanlı coğrafyasına yayılsa da en hızlı etkisini başkent İstanbul'da özellikle günümüzde Beyoğlu dediğimiz alanda görülmekteydi. Batılı üslupta yapılan Alman Sarayı siyasal yaklaşımları ve mekânsal boyutları ile dönemin önemli bir simgesel yapısıdır. Elçilik çevresinde gelişen alanda kâgir binalar yapılmakta bu sebeple yapının çevresi de dönüşmeye başlamakta, yapının iç mekânındaki organizasyon, süslemeler ve mobilyalar ise dönemine öncülük etmekteydi.

KAYNAKÇA

Cezar, M. (2002) Osmanlı Başkenti İstanbul, Erol Kerim Aksoy Vakfı Yayınları, İstanbul.

Dökmeci, V, - Çıracı, H, (1987) "Beyoğlu'nun Tarihsel Gelişimi" Yapı Dergisi, sayı,71.

Genim S. (2004) Beyoğlu'nun Yerleşim Tarihi, Geçmişten Günümüze Beyoğlu, I, İstanbul.

- Ortaylı, İ. (2007) Batılılaşma Yolunda, İnkılap Kitabevi
- Gülersoy, Ç. (1990) Dolmabahçe Palace, İstanbul.
- İslam Ansiklopedisi, (1992) Batılılaşma, cilt:5.
- İstanbul'daki Yabancı Saraylar, (2007) Derleyen: Tuna Köprülü, İBB Kültür A.Ş. Yayınları.
- Kuban, D. (2007) Osmanlı Mimarisi. Yapı Endüstri Merkezi Yayınları
- AKPOLAT, S. M. (2014) Tanzimat Sonrası Osmanlı Mimarlığı, Tarih Dergisi, sayı: 404
- Noviçev, A.D. (2006) “1839 Gülhane Hatt-ı Hümayûnu ve Dış Politikadaki Boyutları”, Çev. Durhan Hıdırali, Tanzimat – Değişim Sürecinde Osmanlı İmparatorluğu, Ed. Halil İnalcık, Mehmet Seyitdanlıoğlu, 2. Baskı Phoneix Yayınevi, Ankara.
- Özaslan, N. (1995). Historic Urban Fabric: Source of Inspiration for Contemporary City Form. Yayınlanmamış doktora tezi, York Üniversitesi, İngiltere.
- Ozer, B. (1964) Rejyonalizm, Universalizm ve Çağdaş Mimarimiz Üzerine Bir Deneme, İstanbul.
- Sakaoğlu, N. (1994) Elçilikler, Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, Cilt 3, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Ortak Yayını, İstanbul.
- Soysal, M. (1996) Tarihten Günümüze Anadolu’da Konut ve Yerleşmenin Öyküsü, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul.
- Sönmez, Z. (1999) “Osmanlı Mimarisinin Gelişiminde Hassa Mimarlar Ocağı’nın Yeri, Örgütlenme Biçimi ve Faaliyetleri”, Osmanlı-Kültür ve Sanat, Cilt:10, İstanbul, s. 184
- Tuğlacı, P. (1993) Osmanlı Mimarlığında Balyan Ailesinin Rolü, İstanbul 1993, belge:19, 26.
- Uzunçarşılı, H. İ. (1988) Osmanlı Devleti’nin Saray Teşkilatı, Ankara, s. 375-378
- Tuğlacı, P. (1993) Osmanlı Mimarlığında Balyan Ailesinin Rolü, İstanbul 1993, belge:19, 26.
- Uzunçarşılı, H. İ. (1988) Osmanlı Devleti’nin Saray Teşkilatı, Ankara, s. 375-378
- İstanbul'daki Yabancı Saraylar, (2007) Derleyen: Tuna Köprülü, İBB Kültür A.Ş. Yayınları.
- <https://tr.pinterest.com>
- <http://www.tas-istanbul.com>
- <http://www.istanbulium.net>